

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

שער
שלישי

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

וצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

בחוקותי

(חלק בז שיחה ב)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים וחמש לבריאה

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות
שבוע פרשת בהר-בחוקותי, כ"כו אייר, ה'תשפ"ה (ב)

לעילוי נשמת
האשה הצנועה וחשובה
מרת בוליסה אסתר בת ר' חיים ע"ה
נפטרה כ"ד אייר ה'תשפ"ד

ולעילוי נשמת בעלה
ד"ר פיטר בן ר' מנחם ע"ה
שאטון

נדפס ע"י
חב"ד ליובאוויטש בסאוטה דקוטה

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2025
by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY®
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

בחוקותי ב

איני מניחם אלא אני מעמיד נביאיי עליהם ומחזירין אותם למוטב תחת כנפיי⁴.

וביאריו המפרשים⁴, שדברי התורה כהנים כאן מיישבים את השאלה האמורה – מה המקום להוספת הכתוב „והבאתי אותם בארץ אויביהם” לאחר „והתודו גו” – אשר „לצד התשובה אמור”⁵, כלומר, „והבאתי גו” הוא (לא) כפי שהיה נראה מפשטות לשון הכתוב – „קללה ופורענות”, (אלא) „ייעוד טוב ומדה טובה לישראל”.

ומאחר שרש”י הביא פירוש זה של התורה כהנים על הפסוק „והבאתי גו” – „זו מדה טובה לישראל שלא יהיו אומרים כו’ אני איני מניחם כו’ ומחזירין לתחת כנפי” – נמצא, שבכך סילק רש”י את השאלה הנ”ל.

אולם, דוחק גדול לומר שלכך (ליישוב השאלה הנ”ל) היתה כוונת רש”י בפירושו זה, שכן (נוסף על כך שלפי זה היה לרש”י להסביר גם את התיבות הקודמות בכתוב, „אף אני אלך עמם בקרי”, ולבאר כיצד זוהי „מדה טובה לישראל”⁶, הנה) מפירוש רש”י

א. בין הפסוקים שבפרשת בחקותי, בסוף התוכחה, נאמר: „והתודו את עונם ואת עון אבותם גו’ והבאתי אותם בארץ אויביהם או אז יכנע לבכם הערל ואז ירצו את עונם”. ובפסוק שלאחרי זה²: „וזכרתי את בריתי יעקב גו”.

והקשו המפרשים³: מאחר שנתקיים „והתודו את עונם גו” – תשובה, מה פשר הדבר שבהמשך לזה „והבאתי אותם בארץ אויביהם”, היינו שהנהגה זו מביאה עליהם עונשים? לכאורה היה לכתוב לומר מיד לאחר „והתודו גו” – „וזכרתי את בריתי גו”.

המפרשים אמנם תירצו על כך תירוצים שונים, אבל עדיין צריך להבין: שאלה זו נשאלת לפי פשוטו של מקרא, ומכל מקום לא מצינו שרש”י יתייחס אליה ויתרץ אותה.

לכאורה היה מקום ליישב זאת:

על הפסוק „והתודו את עונם ואת עון אבותם” איתא בתורת כהנים: „לצד התשובה הם הדברים, שמיד שהם מתודים על עונותיהם מיד אני חוזר ומרחם עליהם שנאמר והתודו כו’”. ולהלן, על הפסוק „והבאתי אותם בארץ אויביהם”, נאמר בתורת כהנים: „זו מדה טובה לישראל שלא יהו ישראל אומרים הואיל וגלינו לבין אומות העולם נעשה כמעשיהם, אני

(4) קרבן אהרן לתורת כהנים.

(5) ראה קרבן אהרן שם לפני”ז (אות ג) על מ”ש בתו”כ „לצד התשובה כו’” – שעד עכשיו נשלמו הקללות ומכאן ואילך הוא אומר התקנה להם להמלט מכל זה אחר שיחטאו והיא התשובה כו’. ע”ש.

(6) ראה תו”כ עה”פ אף אני אלך עמם בקרי. ובקרבן אהרן שם „הם עשו את דיני עראי ולא עזבו אותם לגמרי, אף אני אעשה אותם עראי ולא אעזוב אותם לגמרי”.

(1) כו, מ”מא.

(2) שם, מב.

(3) ראה רמב”ן, עקידה, אברבנאל, כלי יקר, אור החיים, ועוד.

זה גופא, על „הבאתי“, מוכח להפך: בדבריו שם מביא רש"י ראייה (לכך ש„אני איני מניחם אלא מעמיד אני את נביאי ומחזירן כו'“) מן הפסוק „והעולה על רוחכם גו' אם לא ביד חזקה גו'“, ומזה מובן שלפני קיום „והבאתי גו'“ עדיין לא בא ענין התשובה (ולפיכך נדרשת „יד חזקה“).

ויתר על כן: כאן גופא ממשיך הכתוב ואומר „(והבאתי גו') אז יכנע לבכם הערל“, זאת אומרת שרק „אז“ – לאחר „והבאתי גו'“ – יתקיים „יכנע לבכם הערל“, ענין התשובה. ואם כן, בפשוטו של מקרא אי אפשר לפרש ש„והבאתי גו'“ הוא „יעוד טוב“ ושכר עבור קיום „והתודו גו'“ – תשובה – שקדם לו.

והדרא קושיא לדוכתא: מאחר שכבר „התודו את עונם גו'“ קודם לזה, מפני מה יתקיים לאחר מכן „אף אני אלך עמם בקרי והבאתי אותם גו'“? ומהו ש„אז“ – רק לאחר כל זאת – „יכנע לבכם הערל“⁷?

(7) יחזקאל כ, לב-לג.

(8) ואף שגם בתו"כ הביא כל המשך הפסוק ולא רק בקיצור כפרש"י, הרי מכיון שבתו"כ הרי זה בא בהמשך להפ"ב „והתודו“, „לצד התשובה הם הדברים כו'“ כנ"ל, מובן, שזה בא כהוספה בענין זה (על אלו שלא התודו, או שלא היתה התשובה כדבעי. וראה בארוכה במפרשים שבהערה 3). אבל בפרש"י הרי לא נאמר לפני זה ההדגשה „לצד תשובה כו'“ כנ"ל. ולהעיר גם מהשינוי בין לשון רש"י והתו"כ: בתו"כ „ומחזירין אותם לחטב כנפיים“, ובפרש"י „ומחזירין לתחת כנפיים“ ומשמיט „למוטב“.

(9) והוא לב' הפירושים ברש"י ד"ה או אז. וראה מפרשי רש"י. ועוד.

(10) ומובן שע"פ פשש"מ (פרש"י) אין לפרש ה"פ סדר הכתובים – כמ"ש בראב"ע עה"פ אף

ב. ויובן בהקדים החילוק הכללי בין פירושי התורת-כהנים ורש"י בפסוקים אלו:

בתורת-כהנים, הן על הפסוק „והתודו גו'“ והן על הפסוק „אז יכנע לבכם הערל“, באה ההקדמה ש„לצד התשובה הם הדברים“, היינו שדיברו הכתובים לאחר שכבר עשו ישראל תשובה. ואילו רש"י לא העתיק מתורת-כהנים את ענין „לצד התשובה הם הדברים“.

לאידך גיסא, על הנאמר „ואז ירצו את עונם“ הוסיף רש"י: „יכפרו על עונם ביסוריהם“. ודבר זה לא נמצא בתורת-כהנים; אלא, המשך הדברים בתורת-כהנים, לאחר הפירוש על „יכנע לבכם הערל“ – „לצד התשובה הן הדברים“ – הוא שלאחר תשובתם „אני חוזר ומרחם עליהן שנאמר או אז יכנע לבכם הערל ואז ירצו את עונם“.

ומהדיוקים הנ"ל ניכר שלשיטת התורת-כהנים היתה כאן תשובה¹¹, משא"כ לשיטת רש"י – פשוטו של מקרא – תשובה עדיין לא היתה כאן; ולכן הוכרח רש"י להוסיף שהכפרה על העוונות באה „ביסוריהם“, שכן עדיין לא עשו ישראל תשובה.

וצריך להבין: מהו ההכרח בפשוטו של מקרא לפרש (שלא) כבתורת-כהנים, (אלא) שישראל לא עשו תשובה?

אני גו' והבאתי גו' – „כן עשיתי להביאם אל ארץ אויביהם עד שיכנע לבכם“ בעבר – כ"א ווי דער רמב"ן בריינגט פירושו וממשיך און פרעגט עס אָפּ „ועל דעתי ירמוז כי אחר הוידוי כו' יביא אותם עוד בארץ אויביהם“.

(11) ראה קרבן אהרן לתו"כ שם ד"ה שמיד הם מכניעים, מה שהביא מבעל אות אמת.

להקל מעליהם הגזירות הרעות אבל להשיבם לכנם¹⁴ צריך זכות אבות.

אבל הא גופא דורש הסבר: כל סיבת הגלות היא אך ורק – העוונות („ומפני חטאינו גלינו מארצנו“), וכמו שנאמר בהתחלת התוכחה¹⁵: „ואם לא תשמעו לי גו“! ומזה מובן, שתיכף כשמתבטלת סיבת הגלות – „עונם“ – צריך להתבטל בדרך ממילא המסובב, הגלות, ובאה הגאולה.

ואם כן, מאחר שהיה כאן „והתודו גו“ ירצו את עונם – מפני מה יש להזדקק לקיום „וזכרתי גו“ כדי לזכות לגאולה?

ד. ומכך הכריח רש"י, שעל אף שכבר נפעל כאן „ירצו את עונם“, הנה בישראל גופא לא נעשה שינוי; אין זאת אלא ש„יכפרו על עונם ביסוריהם“, אבל לא שנשנתו בעצמם¹⁶.

ועל כן פירש רש"י על הנאמר „יכנע לבכם הערל“ (לא כבתורת-כהנים, שהכוונה היא לענין התשובה, אלא) שזהו המשך לנאמר „והבאתי גו“, אשר פירושו לדברי רש"י (כנ"ל) הוא –

(14) מל' כיוור וכנו – היינו למקומם (בא"י).

(15) כו, יד.

(16) ואולי יש לומר שזהו דיוק לשון רש"י „יכפרו על עונם ביסוריהם“, דלכאורה הקב"ה מכפר על עונם ע"י יסורים והול"ל „יתכפר עונם ביסורים“ וכלשון הכתוב „ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם“ (תהלים פט, לג). אלא שכפרה זו של יסורים ע"י הקב"ה היא אחרי התשובה, כשתשובתו רצויה לפניו ית', כמו שהאריך אדה"צ באגה"ת פ"א. אבל בנדר"ד, מכיון שאין זה היסורים שלאחרי התשובה כנ"ל, נמצא שזהו כאילו „יכפרו... ביסוריהם“.

ולכאורה, הלא בכתוב נאמר „והתודו גו“ אז יכנע לבכם הערל“, ואם כן איך פירש רש"י שהכפרה על עונותיהם היא (לא לפי שעשו תשובה, כי אם) „ביסוריהם“?

ג. ויש לומר, שרש"י למד זאת ממה שנאמר מיד לאחר „ואז ירצו את עונם“ – „וזכרתי את בריתי יעקב גו“, היינו שעל-ידי „וזכרתי“ תבוא הגאולה (וכמו שפירש רש"י, שבלשון „וזכרתי את בריתי יעקב“ נרמז שאליהו יבוא ויבשר את „גאולת בניו“).

דלכאורה אינו מובן: מאחר שנפעלה כאן הפעולה „ירצו את עונם“ – שנתכפר כבר לישראל על עונם – מפני מה זקוקים הם מעתה לזכירת זכות האבות כדי לזכות לגאולה?

ובפרט על-פי מה שהאריך רש"י בשיעור זכותם של האבות שנצרך כאן – „ואם (יעקב) אינו כדאי הרי יצחק עמו ואם אינו כדאי הרי אברהם עמו“¹², היינו שיתכן שלא יהיה די בזכותו של אחד מהם ונזקקת בהכרח זכות שלשתם יחד¹³, ואם כן בודאי קשה: גם אם תמצוי לומר שישראל זקוקים אז לזכות אבות, מאיזה טעם יהיה מקום להוה-אמינא שזכות יעקב לבדה אינה מספקת בשעה שכבר אין עונות ביד ישראל!?

האור-החיים כתב¹³: „הוידוי יועיל

(12) ומקורו בתו"כ. אבל בתו"כ: (א) נאמר בסדר הפכי, (ב) לא נאמר „עמו“. ונתבאר השינויים בההתועדות (ש"פ בהר"ב תשכ"ח – בה נאמרה שיחה זו).

(13) כו, מב.

כשם ש"יכנע לבכם הערל" אינו ענין של תשובה (לשיטת פירוש רש"י), כנ"ל, אלא תוצאה מן ה"יד חזקה" שבה ימלוך הקב"ה על ישראל, בארץ אויביהם", על-דרך-זה הוא בנוגע לנאמר, "והתודו את עונם ואת עון אבותם" – שאין זה ענין של וידוי הבא ביחד עם התשובה, אלא זהו המשך לפסוק הקודם: כאשר יבוא מצב שבו "ימקו בעונם גו' ואף בעונות אבותם"¹⁹, יגרום הדבר לכך שישראל יתודו, "את עונם ואת עון אבותם". כלומר, וידוים כאן אין פירושו ביטוי רצונם לעשות תשובה, אלא – שמאחר שהרגישו את "יסוריהם" וסבלם בעקבות עונם ועון אבותם, הם מודים שעונם לא היה כדאי, אך אין כאן הודאה שזהו חטא ועון (בבחינת "שרץ").

[ועל-דרך ביאור הכללי-יקר²⁰, שגם לאחר הוידוי נותרים הם, במעלם אשר מעלו ב"י, והוידוי הוא, כטובל ושרץ בידו].

ו. אלא שהענין עדיין אינו מחזור:

כאמור לעיל, רש"י מפרש את הפסוק, "והבאתי אותם" ש"זו מדה טובה לישראל", ומכך שפסוק זה בא תיכף ובהמשך לנאמר, "והתודו את עונם גו' מובן, ש"מדה טובה לישראל" האמורה כאן באה כתוצאה מקיום "והתודו".

ואינו מובן: אם נוקטים אינו שהוידוי כאן הוא תוצאה מיסורי

הנהגה מלמעלה באופן של "ביד חזקה אמלוך עליכם", שמכח "יד חזקה" מתקיים, "יכנע לבכם הערל": היסורים כו' שוברים את הלב. ועדיין אין זה ענין של תשובה.

ומטעם זה דרושה בהכרח זכירת ברית אבות: כדי לזכות לגאולה (אין די להסיר את העוונות, ביסוריהם, אלא) על בני ישראל להשתנות. גלות וגאולה הם שני מצבים הפכיים, ובלשון הכתוב: בזמן הגלות ההנהגה היא, "אלך עמכם בקרי"¹⁷, משא"כ בזמן הגאולה – "ופנתי אליכם", ונתתי משכני בתוכם... והתהלכתי בתוכם"¹⁸ – גילוי והארת פנים מהקב"ה.

ולכן לא די במחיית העוונות אלא מוכרח להיות שינוי בבני ישראל, שיהיו מוכשרים למצב ההפכי שבגאולה. ואילו כאן לא נתקיים אלא, "יכפרו על עונם ביסוריהם", אבל עדיין יש לברר כיצד יגיעו ישראל אל הגאולה – ועל כך ממשיך הכתוב ומבאר, "וזכרתי את בריתי יעקב גו'": דבר זה יבוא מצד הברית שכרת הקב"ה עם האבות. מאחר שישנה כריתת ברית עם האבות – מקיים הקב"ה את הבטחתו עם בניהם, מבלי הבט על מעמדם ומצבם (מצד עצמם).

ה. על-פי כל הנ"ל יתורץ גם הטעם לכך שאין רש"י נזקק להתייחס לשאלה מה המקום לנאמר, "אף אני אלך גו' והבאתי אותם גו'" לאחר שנתקיים "והתודו את עונם גו'":

(19) כו, כט.

(17) כו, מא. וראה גם לפני זה כו, כד. כח.

(20) ובארוכה עקידה ואברבנאל שם. ועוד.

(18) כו, ט ואילך.

בוידוי: „גם מתוך הזכרת החטא בפרט יתנחם עליו ויזהר ממנו יותר פעם אחרת” – היינו שהוידוי מסייע לתשובה הבאה לאחרי.

ויש לומר, שמצד ענין זה שבוידוי, יש מקום לענין הוידוי אף בטרם עשה אדם תשובה שלימה בלבד, לפי שהוידוי גופא יביאנו לכך ש„יתנחם עליו”. ועל־דרך ביאור הרמב”ם בהלכות תעניות²⁵ בתוכן ומטרת ארבעת הצומות, וזה לשונו: „יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו’”. כלומר, ש„זכרון דברים אלו” גופא – המזכירים על כך ש„מעשינו הרעים ומעשה אבותינו” גרמו „אותן הצרות” – יביא לידי כך ש„נשוב להיטיב”.

ועל־דרך־זה ישנו ענין הוידוי הבא בטרם עשיית התשובה, שמטרת וידוי זה היא שעל־ידו „נשוב להיטיב”.

ח. אולם, ישנו אופן נוסף בוידוי (לפני תשובה), והוא – בלשון הרמב”ם בהלכות תשובה²⁶ – „המתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב”, אשר וידוי כזה השווהו הרמב”ם ל„טובל ושרץ בידו”.

והנה, בהשקפה ראשונה נראה שוידוי כגון זה אינו כלל בגדר וידוי,

הגלות אבל אין בו תשובה – וכדברי הכלי”קר „כטובל ושרץ בידו” – מאיזה טעם יגרום הדבר לידי „והבאתי אותם . . זו מדה טובה לישראל”?

ועל כרחק, שאע”פ שוידוי זה אינו ענין של תשובה, הרי הוא על־כל־פנים ענין טוב הגורם שהקב”ה ינהג עם ישראל באופן של מדה טובה, „מחזירן לתחת כנפי”.

ז. ויובן בהקדים הביאור בענין הוידוי על־דרך ההלכה – אשר בנוגע לגדר הוידוי מצינו כמה פרטים:

בתחילת הלכות תשובה²¹ פוסק הרמב”ם „כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות”, היינו שהוידוי בא דוקא לאחר שעשה האדם תשובה. וכמו שביאר הרמב”ם בפרק שלאחרי זה²², שענין הוידוי הוא שהאדם מוציא בשפתיו „עניינות אלו שגמר בלבו”. כלומר, תחילה צריכה להיות תשובה, שענינה הוא „ויגמור בלבו שלא יעשה עוד . . יתנחם על שעבר כו’”²³, ולאחרי זה החלטות אלו שבלב („עניינות אלו שגמר בלבו”) מתגלות ונאמרות בדיבור על־ידי הוידוי.

ובספר החינוך²⁴, בביאור „שרשי המצוה” של הוידוי, הוסיף עוד ענין

(21) שכל הלכות תשובה ברמב”ם נלמדות (לפי החלוקה דג’ פרקים ליום) במשך שבוע זה דפ’ בחוקותי (תשד”מ): יום ג’ – פרק א’ ג; וכן הלאה. ועד”ז סהמ”צ דלקמן בפנים סעיף י”ב להלומדים סהמ”צ. ולהעיר שבשבוע זו (תשד”מ) ביום ד’ חל פסח שני שענינו ענין התשובה – ראה היום יום ע’ נג. לקו”ש ח”ח שיחה ג’ ושיחה ד’ לפ’ בהעלותך. ועוד.

(22) פ”ב ה”ב.

(23) לשון הרמב”ם שם.

(24) מצוה שסד.

(25) רפ”ה.

(26) פ”ב ה”ג.

שהרי מאחר שענין הוידוי הוא (כדברי הרמב"ם לעיל בסמוך, בסיום ההלכה שלפני זה) „להתודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו“, צריך לומר שכל זמן שאין כאן „גמר בלבו“ גם כל גדר הוידוי אינו כאן.

אלא שלפי זה אין מובנת הדוגמא שנתן לכך הרמב"ם מ„טובל ושרץ בידו“. אם ענין הוידוי אינו קיים כאן כלל – הרי אין זה בדומה למי ש„טובל (ורק שאופן טבילתו הוא –) ושרץ בידו“, אלא למי שלא²⁶ היתה בידו כלל טבילה²⁷!

ומכאן מוכח שעצם ענין הוידוי – אמירת האדם בדיבור שנכשל בחטא – אף כאשר עדיין אין אצלו החלטה בלב לעזוב את חטאו, הרי הוא כשלעצמו ענין טוב, והוא בדוגמת ענין הטבילה – פעולה שבכחה לפעול טהרה; החסרון אינו אלא בכך שכאשר „לא גמר בלבו לעזוב“ אזי האופן שבו נעשה הוידוי הוא „ושרץ בידו“ (היינו שבלבו עודנו קשור אל החטא והוא אחוז עדיין ב„טומאה“), ולכן אין הוא יכול להטהר „עד שישליך השרץ“ – עד שיגמור בלבו כו'.

ט. ההסבר בזה:

ענין הדיבור יש בו כמה תכונות:

(א) דיבור מבטא ומגלה את הענינים הנמצאים פנימה בתוך לבו ומחשבתו של האדם.

(ב) תכונתו של הדיבור היא לגרום (לתוספת) התעוררות בנושא ובתוכן המדובר (על-דרך המובא בספרים²⁸, שכאשר אדם שרוי בכעס יימנע מלדבר בעת ההיא כיון שעל-ידי הדיבור יתגבר הכעס עוד יותר).

(ג) כאשר אדם מבטא ומוציא בדיבור דבר הפכי ממה שמרגיש וסבור בלבו פנימה – הדבר משרה עליו בשעת מעשה רגש של אי מנוחה, ועד לרגש של בוש. שכן, אף שדיבור אינו אלא ענין חיצוני, הרי מאחר שהאדם במהותו הוא „מדבר“ (כמבואר בכמה מקומות²⁹) בהכרח שהדברים שמבטא ומוציא בדיבור נוגעים בנפשו, ועל כן כאשר הוא אומר דבר-מה העומד בסתירה למה שמרגיש בלבו – הדבר מעיק עליו.

יו"ד. ועל-דרך-זה ישנם שלשה ענינים אלו בענין הוידוי (בדיבור³⁰):

(28) ראה ספר המאמרים תרנ"ט ע' ה (בשם ר"ח).

(29) ראה לקו"ש ח"ו ס"ע 115 ואילך ובהנסמן שם. ולהעיר מלקו"ש חכ"ב ע' 67 בנוגע לגדר דלשון הרע.

(30) להעיר על השינויים ברמב"ם: בריש הל' תשובה, „חייב להתודות... זה וידוי דברים... וכן בעלי חטאות כו' עד שיעשו תשובה ויתודו וידוי דברים... מחוייבי מיתות... עד שיעשו תשובה ויתודו. וכן החובל כו' עד שיתודה וישוב כו'“. רפ"ב ה"ב: „וצריך להתודות בשפתיו כו'“, בה"ג „כל המתודה בדברים“, וברפ"ז „ולתודות בפיו מחטאיו כו'“. וראה מנ"ח ריש מצוה שסד. ואכ"מ.

(26*) וראה חינוך (מצוה שסד) „מוטב שלא יתודה על זה“ (אלא ששם קאי במי שעדיין לא השיב „החטא אשר בכפירי“). מדבר קדמות מע' ו' אות י' (בשם הזהר).

(27) להעיר מהשינוי בלשון הרמב"ם מלשון הגמרא (תענית טז, א שהובא בכס"מ), שבגמרא: למה הוא דומה לאדם שתופס שרץ בידו שאפי' (ובכס"מ: שאע"פ) טובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה, ובלשון הרמב"ם „הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו“ מודגש יותר שהוידוי הוא דוגמת הטבילה.

האדם באמרו בדיבור „אנא השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך והרי נחמתי ובושתני במעשי ולעולם איני חוזר לדבר הזה”³⁵ (וכיוצא בזה), ואפילו שבאותה שעה עדיין „לא גמר בלבו לעזוב”, פועל בשעת מעשה על עצמו לחוש רגש של בושה על העבר (וגם על כך שדיבורו אינו בהתאם לרגש שבלב). ומשום כך נחשב הדיבור כמעשה של טבילה³⁶ (מעשה כזה – בכלל – מטהר מטומאה).

יא. על-פי כל הנ”ל מובן גם מה שלפי פירוש רש”י, ש„והתודו” כאן אינו ענין של תשובה (וכפרת העונות היא „ביסוריהם”) – וכדברי הכל-י”קר (כנ”ל), שהידידי כאן הוא „כטובל ושרץ בידו” – אעפ”כ יש בכך תועלת, ולכן הדבר מביא לידי „והבאתי גו’”, „זו מדה טובה לישראל כו’ ומחזירן לתחת כנפיו”.

214 שכן, עצם ענין הידידי, אפילו ללא רגש של תשובה בלב, הוא בדוגמת ענין הטבילה. ולפיכך³⁷, כתוצאה מכך

עיקר החיוב ביידידי הוא, כנ”ל בדברי הרמב”ם – „להתודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו”, היינו שהדיבור יביע ויבטא בגלוי את התשובה שבלב. וכמו שביאר זאת החינוך³¹ בארוכה יותר: „לפי שבהודאת העון בפה תתגלה מחשבת החוטא ודעתו שהוא מאמין באמת כי גלוי וידוע לפני האל ברוך הוא כל מעשהו כו’”.

ענין שני ביידידי הוא – שהידידי גופא³², אפילו בטרם בא האדם לידי החלטה גמורה בלבו לעזוב את החטא, מעורר בו את רגש התשובה, וכנ”ל, שדיבור מעורר את רגש הלב³³.

וענין שלישי ביידידי – שהידידי גופא הוא „מעשה” של תשובה³⁴:

(31) מצוה שסד. וראה חובת הלבבות שער הבחינה פ”ה.

(32) להעיר מחידושי בית יעקב על הרמב”ם (מהר”י בי רב, נדפס ברמב”ם הוצאת פרדס) הל’ תשובה פ”ב ה”א. ספר יד הקטנה הל’ תשובה פ”א ה”ב סק”ד*. מהר”ם שיק על תרי”ג מצות מצוה שסה.

(33) ע”ד מחז”ל קול מעורר הכוונה (ראה טורשו”ע (ואדה”ז) אור”ח סס”א ס”ד (ס”ה). ב”י לטאור”ח סק”א. ט”ז שם סק”א ג. שו”ע אדה”ז שם ס”ג. ר”ח שער הקדושה ספט”ו – הובא בשל”ה שער האותיות (פב, ב). וראה אוה”ת וראא ע’ קעו ואילך. מה”מ תרנ”ט ע’ ו).

(34) להעיר מדרך מצותיך מצות וידידי תשובה פ”א: ע”י החרטה שהוא עקירת הרצון מן החטא בזה מוציא הנפש מן הקליפה כו’ אך כדי למחות גופה הוא ע”י ידידי דברים דעקימת שפתיו הוי מעשה ובוה הוא ממחה גופה והי’ כלא הי’.

(35) לשון הרמב”ם בריש הל’ תשובה, כיצד מתודין אומר” ומסיים „וזהו עיקרו של ודוי”.

(36) עפ”ז יומתק לשון המאירי (תבור התשובה מ”א פ”ט (ע’ 191)) שלאחרי שמביא דברי הרמב”ם הנ”ל כתב: ומה מאוד נאות המשל לפי הנמשל כי הטבילה במים הוא דמיון על היות התשובה, ותפוסת השרץ הוא דמיון על היות מחשבתו לשוב לחטאו, וכשם שהטובל ושרץ בידו לא תועיל לו הטבילה גם בעת היותו במים כן התשובה בלתי גמר המחשבה בעזיבת החטא לא תועיל גם בעת התשובה כו’.

(37) וי”ל שהנהגה זו דהתודו” בלי רגש ותנועה של תשובה ה”ז הנהגה ד, אשר הלכו עמי בקר”י, ולכן „אף אני אלך עמם בקרי והבאתי

(*) ומתוך עפ”ז ל’ הרמב”ם „טובל ושרץ בידו”, שנחשב כטבילה (כדלקמן בפנים). ומאריכות דבריו משמע שקאי גם במי שאין בלבו שום חרטה כו’ (ע”ש), ע”ד אופן הג’ שבפנים.

דעתך שהוידוי הוא רק בארץ ישראל ובשל כך יש צורך בלימוד מיוחד שהוידוי ישנו גם בגלות?

וביאר החינוך⁴¹: ועדיין הייתי אומר שאין הוידוי אלא בארץ, כלומר אע"פ שמתודין בלא קרבן מכל מקום לא יהיה חייב וידוי אלא בארץ, כי שם עיקר הכפרה ושם הקרבנות ועיקר הכל בה.

אלא שביאור זה דורש הסבר: מצות תשובה ומצות וידוי הרי הן חובות הגוף ככל הזמנים – ואם כן למאי נפקא מינה זה שבארץ ישראל, "עיקר הכפרה ושם הקרבנות"?

ועל-פי הנ"ל יש ליישב זאת: מאחר שגדר החיוב בוידוי הוא ביטוי וגילוי מה ש"גמר בלבו", היה מקום לקא-סלקא-דעתך הנ"ל ביחס לגלות, שכן בגלות יתכן שהוידוי אינו לגמרי מצד התשובה שבלב האדם, אלא מעורב בכך הצער מיסורי הגלות, היינו שגורם הוידוי הוא הגלות, יסורי הגלות, וממילא נמצא שאין זה ענין הוידוי בתור ביטוי התשובה שבלב, אלא על-דך האופן השני והשלישי הנ"ל – ועל כן ניתן לסבור שאופן זה של וידוי אינו חיוב.

ועל כך למדים מן הפסוק "והתודו את עונם ואת עון אבותם", שגם הוידוי שבגלות (אע"פ שחסר בו קיום, גמר בלבו" בשלימותו, כיון שהתשובה באה בעיקר מצד יסורי הגלות), הנה מכל מקום, אף על וידוי כמותו יש חיוב (ביחד עם תשובה).

נוהג הקב"ה עם בני ישראל באופן של "מדה טובה" ואזי "מחזירין לתחת כנפיו".

יב. על-פי המבואר לעיל – שבוידוי יש כמה דרגות, ועיקר החיוב שבוידוי הוא הענין הראשון שבו, "להתודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו" (ולא כל-כך) שאר הענינים שבוידוי שאינם באים ביחד עם תשובה (בלב) – יש ליישב גם ענין תמוה בספר המצות להרמב"ם:

במצות וידוי הביא הרמב"ם³⁸ מן המכילתא³⁹: יכול בזמן שהם מביאים (קרבן) הם מתודין ובזמן שאין מביאין אין מתודין, תלמוד לומר³⁹ דבר אל בני ישראל והתודו, ועדיין אין משמע וידוי אלא בארץ מנין אף בגלות, תלמוד לומר והתודו את עונם ואת עון אבותם.

ואינו מובן:

בשלמא מה שיש קא-סלקא-דעתך שהוידוי הוא רק בעת הבאת קרבן – מובן, וכמו שביאר הרמב"ם שם לפני זה: "ובעבור שבא זה הציווי שהוא והתודו עם חיוב הקרבן היה עולה במחשבה שאין הוידוי לבדו מצוה בפני עצמה אבל הוא מדברים הנגררים אחר הקרבן, הוצרכו שבארו זו במכילתא⁴⁰. אבל בלתי מובן כיצד יש קא-סלקא-

אותם בארץ אויביהם", שמעוררים ע"י ביד חזקה", ולא ע"י גילוי וקירוב.

(38) סהמ"צ מ"ע עג.

(39) כ"ה ברמב"ם, והוא מספרי זוטא נשא ה,

ז.

(39*) נשא שם, ו-ז.

(40) כ"ה בסהמ"צ שפנינו. ובהוצאת העליר

וקאפח בשינויים קצת.

(41) מצוה שסד.

חפשית, שלכל איש ישראל יש בחירה חפשית, ולאחר מכן כתב בתחילת פרק שביעי: „הואיל ורשות כל אדם נתונה לו כו' ישתדל אדם לעשות תשובה ולהתודות כו'” – שיש לומר כוונת הרמב”ם בזה^{45*}:

אמיתת ענין התשובה היא כאשר היא באה בבחירתו החפשית של האדם, ועל כן חובת איש ישראל להשתדל לעשות תשובה מצד בחירתו החפשית, ולא⁴⁶ לחכות עד שיכריחוהו מלמעלה לעשות תשובה; ובהמשך לענין זה כותב הרמב”ם „הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותו”⁴⁷, היינו שישראל יעשו תשובה כזו – תשובה הבאה מצד בחירה חפשית של האדם].

יג. עפ”ז – שכללות ענין התשובה בגלות (הבאה מצד יסורי הגלות) אינו ענין התשובה בשלימותו – יוסבר גם טעם הצורך בקיום „וזכרתי גו'” אף לדעת המפרשים ש„והתודו גו'” אז יכנע לבבם הערל” הוא אכן ענין התשובה:

מאחר שהתחלת התשובה היא רק מצד יסורי הגלות – אין זה שינוי אמיתי במציאות בני ישראל. ועל כן יש להזדקק לזכות אבות כדי לזכות למעמד ומצב של גאולה.

ועפ”ז יומתק החידוש של הגאולה העתידה לבוא – בהתאם לפסק הרמב”ם⁴² להלכה שאין ישראל נגאלין אלא בתשובה, והמשך דבריו לאחר זה „הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותו ומיד הן נגאלין” – שיש לומר שכוונת הרמב”ם בזה היא ש„הבטיחה תורה” שישראל יגיעו לידי תשובה מצד מציאותם הם, כלומר, אע”פ שתחילה יתקיים (הנאמר בפסוק⁴³ שהביא הרמב”ם שם^{43*}) „יבואו עליך כל הדברים גו'”, הרי לאחר זה יקויים בהם „ושבת עד ה'” אלקיך⁴⁴: תשובה המתייחסת לישראל.

[ויש לומר, שהרמב”ם הדגיש זאת בכך שקבע מקומו של ענין זה אודות התשובה שבסוף הגלות בפרק שביעי מהלכות תשובה, לאחר שהאריך בשני פרקים⁴⁵ אודות הענין של בחירה

^{45*} וראה בארוכה לקו”ש ח”ל ע’ 200-199.

⁴⁶ ו„לא מיראה ולא מכשלוון כח” (ראה

רמב”ם שם רפ”ב).

⁴⁷ וי”ל שזהו גם מה שמתחיל הרמב”ם בהלכה ה’ „כל הנביאים כולן צוו על התשובה ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה”, דאין ישראל נגאלין אלא בתשובה זו – „צוו על התשובה”, שעשיית התשובה היא רק מצד הציווי ועושה זה מצד בחירתו, בדוגמת כללות ענין המצות והעבירות שהאדם עושה מצד בחירתו, כמו שביאר בפ”ה עיי”ש.

⁴² הל’ תשובה פ”ה ה”ה.

⁴³ נצבים ל, א.

^{43*} וי”ל שזה שהרמב”ם מביא תחילת הכתוב „והי’ כי יבואו עליך כל הדברים גו'”, הוא רק להביא רא”י שהכתוב מדבר בזמן ד”סוף גלותו”.

⁴⁴ שם, ב.

⁴⁵ פ”ה ופ”י.

216 וזהו החילוק בין ענין זה כפי שנאמר בפרשתנו לאופן שבו נאמר בפסוק „ושבת גו'” הנ”ל: בפרשתנו לשון הכתוב היא „אז יכנע לבבם הערל” – היינו שאין מודגשת כאן פעולתו של איש ישראל (מילתו את ערלת הלב), אלא שהלב במצב של „נפעל”, שהוא „נכנע” מפאת יסורי הגלות.

משא"כ בגאולה האמיתית דבר המעורר, אבל לאחר מכן תבוא והשלימה עלידי משיח צדקנו יתקיים „ושבת עד ה' אלקיך", תשובת ישראל בכח עצמם. יסורי הגלות יהיו רק בתור

(משיחות ש"פ בהו"ב תשכ"ח,
ויק"פ תשל"ה)

(48) וי"ל (ע"ד הרמז עכ"פ) שזהו דיוק הלשון „ומיד הן נגאלין", שאין צריך עוד דבר אפילו לא זכירת ברית אבות (כבפרשתנו) כדי שיהיו נגאלין, אלא „מיד" – רק מצד התשובה.

